

LA RECEPCIÓ INICIAL DE L'OBRA DE JOAN SALVAT-PAPASSEIT (1924-1925)*

Josep CAMPS ARBÓS
Universitat Oberta de Catalunya

1. INTRODUCCIÓ

D'entre la copiosa —i desigual— bibliografia apareguda sobre la figura de Joan Salvat-Papasseit, un dels aspectes que ha quedat més desatès és l'anàlisi de la recepció de la seva obra literària. Sobre aquesta qüestió podem ressenyar l'article de Jaume Aulet (1991: 88-104), sobre la dècada dels seixanta, i els d'Helena Alonso (1997: 99-110; 1999: 145-159; 2008: 39-59), que abasten els anys vint i trenta.

Qualsevol intent d'aproximació a la recepció que ha destil·lat l'obra de Salvat permet d'adonar-nos com aquesta ha estat objecte de valoracions —i interpretacions— divergents al llarg dels anys. Una crítica que, a més, ha comptat amb un nombre prou elevat de lectors que s'han vist amb cor de dir-hi la seva. De fet, tant la figura de Salvat, com la seva producció, constitueixen un cas evident de mitificació literària. Un procés en què han jugat un paper rellevant diversos aspectes —llocs comuns, tòpics, també es podrien anomenar— que, esquematitzant-los, es redueixen als següents: biogràfics (un Salvat proletari, tot i que es definia com «un aristòcrata d'esperit», i afectat per una tuberculosi que li ocasionarà la mort als trenta anys); polítics (exerceix, en la seva joventut, un anarquisme militant que es convertirà en un nacionalisme abrandat); literaris (un poeta autodidacta que arriba a esdevenir un avantguardista de primer ordre i que evoluciona cap a formes més populars i menys abrandades, com assenyala el subtítol del darrer llibre, *Ossa menor*, «Fi dels poemes d'avantguarda»); i lingüístics (passa d'uns primers textos en prosa redactats en castellà a utilitzar, de manera gairebé exclusiva, la llengua catalana com a vehicle d'expressió).

El present treball sobre la recepció de l'obra de Salvat se cenyeix a uns límits temporals precisos: entre el 7 d'agost de 1924, data de la mort de Salvat, pocs dies després

* Vull agrair a Noemí Montetes-Mairal i Joan Ramon Veny-Mesquida la lectura d'aquest treball ja que m'han ajudat a matisar i a completar algunes de les idees que hi exposo. També als avaluadors anònims pels útils comentaris que m'han fet.

d'haver-se produït la desaparició del poeta i dramaturg Àngel Guimerà, cosa que provoca un nombre significatiu de textos d'homenatge; i els darrers mesos de 1925, quan apareix, pòstumament, *Ossa menor*. No en va, a partir de 1926, el nombre de textos que tracten la figura de Salvat decreix gradualment (Camps Arbós 2024: 13-31). Una disminució que pot ser deguda tant a la diversificació de les tendències poètiques —reactualització dels models propis de la poesia tradicional, assumpció dels principis de la poètica postsimbolista i la diversitat d'opcions estètiques que se'n deriven (Marrugat 2021: 122-157), progressiva implantació del Surrealisme—; al fet que la novel·la assolixi un primer pla dins el panorama literari català (Castellanos 2005); i a la inaccessibilitat per al públic de l'obra del poeta, mancada de reedicions, cosa que denunciarà Agustí Esclasans en el seu article a la *Revista de Poesia*: «on és el nostre editor normal que s'atreveix a publicar les *Obres completes* de Joan Salvat-Papasseit?» (1925a: 206).

La intenció de l'estudi és, en definitiva, oferir una nova aportació en l'anàlisi de la recepció de Salvat: a diferència dels articles esmentats d'Helena Alonso, focalitzats únicament en els textos apareguts a les revistes literàries entre 1922 i 1934, el treball, si bé se cenyeix només al bienni 1924-1925, és presidit, en canvi, per un afany d'exhaustivitat, ja que s'hi inventarien, a més, per primera vegada, els materials publicats a la premsa diària i als llibres, la qual cosa permet matisar l'afirmació següent d'Alonso: «Als anys vint, i molt especialment a partir de la seva mort, havien aparegut diversos articles sobre Salvat-Papasseit, molts dels quals se centraven en retrats i semblances del poeta o en records personals, més que no pas en la seva poesia» (1997: 103). Per a dur a terme aquesta tasca s'ha estructurat el discurs des d'una perspectiva cronològica —i eminentment descriptiva i no valorativa (malgrat el desencert evident d'algunes lectures)— i tenint en compte el tipus de publicació (diaris, revistes o llibres).¹ Les conclusions, en canvi, estan organitzades a partir dels temes que es desprenen de les lectures, cosa que permet evidenciar amb claredat quins han estat els tòpics o les imatges salvatianes que han sobresortit en aquest bienni i que s'arrossegaran en la crítica posterior.

2. 1924: LA REPERCUSSIÓ DE LA MORT DE JOAN SALVAT-PAPASSEIT

2.1. LA PREMSA DIÀRIA

La Veu de Catalunya dona notícia del traspàs de Salvat en tres articles apareguts, respectivament, els dies 8, 9 i 10 d'agost de 1924. El primer, una breu nota sense signar i titulada «En Joan Salvat Papasseit és mort» (1924a: 3), comenta l'òbit del «nostre catalaníssim poeta d'avantguarda» i esmenta algunes de les seves publicacions, que, a parer de l'anònim autor, «han estat molt discutides i en alguns aspectes sincerament admirades». A continuació, es reproduïx el text de Josep Maria Junoy «Un avantguardista de cor»

1. Tot i que al llarg de l'article es fa alguna referència a textos privats, s'ha descartat aquesta tipologia de documentació, ja que bona part d'aquest material encara roman inèdit en els fons personals dels seus autors.

(1924a: 5), aparegut a la secció «Les Idees i les Imatges», el 17 de juliol. Es tracta d'un article on Junoy, després d'assenyalar que, encara que els seus actuals principis estètics siguin diametralment oposats als de Salvat, «ens trobem, si voleu, a l'altra banda de l'estètica barricada», defensa la seva figura i l'obra com a essencial per a poder entendre la poesia de l'època, per sobre de les escoles i de les tendències imperants, que considera passatgeres. De fet, Junoy no fa més que insistir en unes idees que ja havia exposat l'any anterior en el pròleg a l'antologia de poemes de Salvat, apareguda a la col·lecció «Els Poetes d'Ara»: el seu avantguardisme és circumstancial i no ha de ser l'eix de la valoració de l'obra poètica, que ha de centrar-se en les aportacions en els camps del lèxic i de la imatgeria i, d'una manera especial, en la passió que traspuia: «El seu avantguardisme [...] se salva i se salvarà sempre, per la qualitat puríssima del seu sentiment, per la força interior de la seva riquesa afectiva extraordinària, per la poesia infinita del seu cor».

El segon article és «Joan Salvat-Papasseit, Déu vos guard» (1924a: 5), de Josep Maria López-Picó, un text de caràcter elegíac en honor de l'amic mort. López-Picó reproduïx passatges d'articles seus publicats anteriorment i que estan dedicats als reculls *Les conspiracions*, *La gesta dels estels* i *El poema de La rosa als llavis*; unes ressenyes que tenen com a comú denominador la crítica als moviments d'avantguarda, fet que no li va impedir de col·laborar en revistes dirigides per Salvat com *Un enemic del poble*. Sobre el primer llibre, en remarca la seva emoció, «l'escalf d'humanitat que rarament ens és donat en les obres dels anomenats avantguardistes»; pel que fa al segon, en destaca el Salvat: «primari, no per saturació de cultura, sinó per despullament humil»; l'anàlisi del tercer gira al voltant del que serà un lloc comú en la crítica sobre el poeta: la comparació entre Maragall i Salvat, de qui afirma que «no defuig l'entusiasme de cap de les troballes del goig que es defineixen per un nom fresc com si fos dit per primera vegada».

«La poesia d'en Salvat-Papasseit» (1924: 5) és el títol del darrer article i n'és l'autor Josep Maria Capdevila. El crític destaca que els trets conformadors de la poesia salvatiana rauen en la sinceritat i la intel·ligibilitat: «les gràcies que té li venen d'ésser tan directe i els defectes que té li venen de no voler ésser més que directa». Per a Capdevila, Salvat, a diferència de Junoy, per a qui els calligrames eren «gairebé com un deport d'uns dies», s'implica en el món de les avantguardes. Una afirmació que, tanmateix, matisa a continuació:

I quan s'aparta un poquet dels calligrames, la seva poesia continua essent directa: directa en les sensacions, directa en la cordialitat. No hi ha cap tria, tot hi és acollit. Conta, per exemple, les sensacions, les impressions d'una diada, i en un seguit de visions del veïnat, veieu els carters, els venedors de diaris, les dones matineres del mercat, carros de vela i carreters, els nois d'estudi.

El comentari s'exemplifica amb uns versos procedents del cèlebre poema «Tot l'enyor de demà», qualificats de «notes vives».

El 21 d'agost apareix, dins la secció «Les Idees i les Imatges», un nou article de Josep Maria Junoy, «Del llibre de l'amistat i de la mort. Joan Salvat Papasseit» (1924b: 3). S'hi aplega el record emotiu de l'amic ja mort i se centra en una anècdota biogràfica: quan el va anar a veure a les Galeries Laietanes amb la seva filla i com el poeta, temps després, li de-

dicaria una de les «Dites d'infant», aparegudes en el setmanari infantil *La Mainada*. Un esdeveniment que fa que Junoy remarqui que «la seva amor, la seva adoració, el seu entusiasme vers els infants es manifestaven en la seva obra poètica —en la qual trobem bells exemples d'imatges i al·lusions infantils— i en la seva pròpia vida privada».

La Publicitat també va homenatjar la figura de Salvat. Així, el 8 d'agost notifica el seu òbit en l'article sense signar «Salvat-Papasseit és mort» (1924b: 4). El text, on se'l qualifica de «poeta d'avantguarda», remarca algunes de les constants sobre l'obra poètica (problemes lingüístics i formals, el vitalisme, temàtiques com el món urbà o l'amor), així com la valoració positiva d'*El poema de La rosa als llavis*:

Fou la seva poesia com una flama que sovint, de tan intensa, anorèa la forma que no pogué enclore-la. Salvat-Papasseit s'agradava del brogit ciutadà, del tràfec del port, de mil colors i tastos del viure, del batec de la darrera hora, amava l'amor noblement i francament com el cantà en la *Rosa als llavis*, llibre vehement i fresc com el contacte d'una flor. I ara la mort, cridant-lo vers ella, ha pres a Catalunya un cervell i un cor que l'emmirallaven i l'estimaven, i ha escapat el brot tan esperançador d'una gerda fantasia creadora.

Dos dies després, el 10 d'agost, es publica l'article «Salvat-Papasseit» (1924: 1), de Josep Maria de Sagarra, que apunta alguns dels tòpics que, amb el pas dels anys, s'aniran repetint al llarg de la bibliografia salvatiana i que inclourà el 1928 en el seu recull *Cafè, copa i puro*. El text s'inicia amb el record de l'enterrament de l'amic, tot remarcant la íntima unió entre la vida i l'obra: «És per això que la mort d'aquest poeta, desaparegut als trenta anys ens fa l'efecte d'una crueltat refinada del destí, que no estalvia les coses més nobles i més prometedores a la seva voracitat sense ulls i sense entranyes». Un traspàs que ha esdevingut un exemple moral, com ho palesa la descripció de la tasca desenvolupada a la llibreria de les Galeries Laietanes els darrers dies. I, a més, Sagarra és dels primers a informar dels «manuscrits inèdits de la seva darrera obra», que Salvat amagava sota el coixí. El més interessant del text és, sens dubte, la valoració crítica que estableix de la producció salvatiana. Una obra que no té «res de cerebral», però que destaca per la ingenuïtat, pròpia d'un infant, i que és definida en els termes següents: «ha estat un enfil·lall d'entusiasmes esbojarrats, de passions sense ironia, de dolors dits amb tota la tendresa d'un infant que es queixa». I, per reblar el clau, la qualifica de «polimorfe», ja que, malgrat presentar-la com a representativa d'un seguidor de l'avantguarda —que identifica amb «el malabarisme tipogràfic» i les «formes i receptes d'última hora»—, en destaca l'estreta filiació amb la poètica de Joan Maragall: «És curiós que En Salvat-Papasseit fos entre els nostres poetes el que sentia d'una manera més irresistible aquella “paraula viva” maragalliana, el pijoanià d'ulls més encantats, de paraules més barbotejant; en el fons del seu pamfletisme poètic hi trobareu el primari inefable». Una filiació que provoca que, entre els reculls poètics de Salvat, el més valorat sigui *El poema de La rosa als llavis*, qualificat de «llibre d'amor únic», ja que s'hi detecta més clarament la influència i els valors de Maragall.²

2. Sagarra el que intenta explicar, en el fons, és la pròpia concepció del fet poètic i justificar uns reculls —els seus (no estaria de més recordar que als poemes èpics *El mal caçador* (1916) i *El comte*

El 22 d'agost apareix a la secció «Carnet de les lletres» l'article de Tomàs Garcés, «Salvat-Papasseit» (1924a: 1). En aquesta nota s'apunten idees que l'autor ja havia esbossat en un article a *La Revista* (núm. 155-156, març de 1922) i que anirà desenvolupant en treballs posteriors sobre el poeta: el cristianisme, «el seu cor cristià batejava amb delit. En una antologia de poesia religiosa catalana, més d'un poema de Salvat-Papasseit brillaria amb claror ben pura»; la ingenuïtat infantívola; l'amor cap al món mariner, sintetitzat en la imatgeria del port barceloní;³ i la passió per l'escriptura, que relaciona amb la manca de formació acadèmica:

Era un lluitador. Els que hem estat els seus amics estimarem sempre el seu record. La seva vida fa plorar de tendresa. Nat en el racó més pobre d'un suburbi, infant trist sense jocs i sense escola, soldat precoç de la lluita per la vida, treballador d'oficis aspres, guaita del moll en nits fredes, sent néixer dintre seu als vint-i-cinc anys, l'espurna divina de la poesia. Aquell orgull d'escriure en català, que és la joia més dolça de Josep Carner, quina felicitat no havia d'ésser per a Joan Salvat-Papasseit! L'escalf dels seus propis versos l'amanyagava més que una llar tèbia a un caminant miserable.

De la producció, Garcés en remarca *El poema de La rosa als llavis*, mentre que els *Poemes en ondes hertzianes* no passen de ser res més que les simples provatures d'«un ingenu conreador» de les tendències literàries d'avantguarda. Com bé assenyala Jordi Marrugat, «els prejudicis i interessos catòlics de Garcés en la lectura de Salvat són evidents i es repetiran cada vegada més augmentats en articles posteriors» (2020: 610).

2.2. LES REVISTES

Tomàs Garcés, el mes de setembre, des de la secció «Les Lletres» (1924b: 586-591) de la *Revista de Catalunya*, dona novament notícia de la mort de Salvat. Un text que aprofundeix en alguns aspectes tot just apuntats a la seva nota a *La Publicitat*, alhora que recull alguns dels temes tractats per Sagarra. Garcés assenyala, d'una banda, que el conjunt de la producció salvatiana reflecteix una evolució que va de l'avantguardisme al popularisme: «l'audàcia del calligrama, la cridòria dels mots en llibertat, l'anguniós oscil·lar entre Cubisme i Futurisme, es tornava adés galania perfumada amb el romaní de la poesia popular i amb les essències embriagadores de l'Orient, adés cant pla vessat en versos sense rima, greus i serens»; i, de l'altra, insisteix, de nou, en el vessant autodidacta i en l'escassa cultura de Salvat, fet, però, que no li va impedir de construir una obra sòlida i moderna:

Arnaú (1928) va reelaborar temes que ja havia experimentat Maragall en poesia) i els de Salvat— que pretenen connectar amb els interessos i els sentiments del públic.

3. Cal recordar que Garcés havia publicat el 1922 el volum *Vint cançons*, inserit en el corrent neopopularista, que va ser ressenyat pel mateix Salvat a *La Publicitat* el 4 de gener de 1923. Semblantment a Sagarra, Garcés se serveix de Salvat per a presentar les seves idees sobre poesia.

Quan penseu que la cultura de Salvat era penosament i insuficientment guanyada i mesureu el pes i la densitat de la seva obra poètica, us ve tristesa i admiració. La burgesia, amb la seva escafoleta confortable, ha donat molts de poetes a Catalunya. Heu-vos-en ací un nat en un ambient força més enrarit. Infant, voltat de pobresa, ben d'hora sense pare, li cal passar-se de l'escola i dels jocs. Treballa en oficis tristos i diversos. Adolescent, coneix les llargues nits fredes del Port. Als vint anys, endut del seu temperament ardent i rebel, es troba col·laborador d'una fulla espanyola anarquista. Aquest és l'home que el 1919, als vint-i-cinc anys, recull els seus primers poemes catalans, aportant així la nostra lírica nacional el seu esforç als moviments d'avantguarda de les literatures europees.

A partir d'aquestes premisses, Garcés elabora l'itinerari biogràfic de Salvat, tot remarcant-ne dos aspectes: en primer lloc, el valor com a conreador de formes noves i, segonament, el paper com a dinamitzador cultural, insistint en la faceta de fundador de revistes com *Un enemic del poble*, *Arc-Voltaic* o *Proa*. Ara bé, el més remarcable de l'article és la crítica que realitza als llibres de poesia. Així, *Poemes en ondes hertzianes* no passa de ser «un punt extrem dintre l'obra» i «un document formidable, temps a venir, per a una història ben feta de la nostra literatura», mentre que *Les conspiracions* el defineix com «un llibre polític, incoherent, potser». En canvi, considera com a llibres de maduresa i reeixits *La gesta dels estels*, pel seu acostament a les formes tradicionals, i, especialment, *L'irradiador del port i les gavines* i *El poema de La rosa als llavis*, ja que «no contenen calligrames, manifestos ni assaigs poètics» i, en canvi, «contenen la seva profunda ànima d'infant: imatgeria, avidesa, amor i sentiment religiós». Una hagiografia nostàlgica —Salvat i Garcés havien estat molt bons amics— que consisteix, en definitiva, a presentar el poeta com a paradigma de la bondat i de la ingenuïtat.⁴ Garcés clou l'article exemplificant les afirmacions en tres poemes de *L'irradiador del port i les gavines*: «Tot l'enyor de demà», «Res no és mesquí» i «Nadal».

El mateix mes de setembre apareix a *La Revista* un dels primers intents de dur a terme una valoració global de la figura del poeta desaparegut: es tracta de «L'obra d'en Joan Salvat Papasseit» (1924a: 105-109), d'Agustí Esclasans, i que, segons afirma l'autor al seu llibre de memòries *La meua vida* (1957: 37), havia de figurar com a pròleg al recull pòstum *Ossa menor*. L'article s'estructura en tres parts. A la primera, Esclasans falca els trets que li serviran per a dur a terme l'anàlisi de la figura de Salvat: la seva obra «és un dels exemples més bells de desig d'ordre i d'aspiració a un equilibri clàssic, ja aconseguit en certs moments de gràcia de la nostra renaixença literària»; la impossibilitat de deslligar vida i obra; el pas de l'anarquisme, considerat com «un ideal jovençà per a ús d'adolescents», al cristianisme; i la «seua puresa fonamental», una actitud que Salvat vol encomanar als altres a través dels versos i, especialment, dels seus textos en prosa. Fixades aquestes premisses, Esclasans, a la segona part de l'article, realitza un recorregut crític pel conjunt de la producció salvatiana. Un punt a destacar és la importància que dona a les revistes que Salvat va fundar i va dirigir, i als escrits que hi apareixen, «en ells

4. Garcés havia fundat el 1919 la revista *Mar Vella*, lligada al programa noucentista, en què va col·laborar Salvat. El 1921 Salvat va impulsar la publicació d'una altra revista, *Proa*, lligada als principis avantguardistes, i Garcés en va escriure dos editorials per als dos números que es van arribar a publicar (Manent 2001: 20-23).

veurem tota la amargor, i els glops de fel, i les angúnies i les nerviositats i els odís i la mala jeia adorable d'aquest anarquista»; i reclama que els seus amics apleguin la totalitat de la seva prosa i l'editin amb el nom de *La ploma d'Aristarc*, nom que, segons Esclasans, Salvat volia donar a la publicació en forma de volum d'un recull d'articles que resultarien summament útils per a comprendre la seva poesia.

La segona part inclou, per tant, el comentari detallat dels cinc llibres de poemes de Salvat que van veure la llum fins a 1924. L'anàlisi dels *Poemes en ondes hertzianes* és, per a Esclasans, semblantment a Sagarra, un pretext per a exposar la seva concepció del fet poètic. Així, considera Mallarmé el veritable renovador de la poètica moderna perquè és l'únic «que ha tornat el nervi del fons i de la forma»; a més, la seva proposta esdevé el pol oposat de la teoria maragalliana de la «paraula viva», qualificada d'«absurda i antipoètica». És, en aquest context, que els experiments amb els calligrames, que realitza Salvat, representen el pas per assolir el «meu sistema rítmic», «la forma avantguardista d'en Salvat ha servit per a obrir camí a la meua forma classicitzant». Un primer recull en què el poeta només és «un jove escriptor català, intel·ligent i sensible, que mira a França i que diu en català allò que ha oït en francès». *L'irradiador del port i les gavines* mereix, en contraposició, una valoració molt més positiva. D'entrada, perquè hi «esclata obertament el seu barcelonisme», un tret que es conjumina «amb el descobriment de la vida de cada dia, amb una netedat i una senzillesa picada d'enyorança». Una temàtica que s'expressa amb «una riquesa variadíssima d'estructures formals, totes d'avantguarda, fins i tot aquelles que serveixen encara la forma tradicional».⁵ Finalment, el crític assenyala dues de les característiques que seran recurrents en l'obra poètica posterior de Salvat: un objectivisme, que anirà evolucionant cap a «una subjectivació vehementíssima del món exterior», i la manca de domini de l'idioma, «el topar de les paraules, com si estessin mal encaixades dintre del poema». *Les conspiracions*, en canvi, és definit com un llibre de transició, «si no és un error», tal volta perquè pren un «to segle XIX, amb vetes lleus de floralisme» i, a més, s'hi detecta «el mal Maragall, el de les cogitacions patriòtico-filosòfiques i de l'expressió tremolosa i incoherent». Una valoració diferent mereix *La gesta dels estels*, considerat com un pas endavant en la producció poètica salvatiana i que esdevé un mirall on es reflecteix la personalitat de l'autor:

Humor, ingenuïtat, viatges, patriotisme, do epigramàtic, gràcia d'infant contador i escoltador de rondalles, pressa cinematogràfica, encantament amb tot i amb tothom, tufaneria d'home de carrer i de botiga, alegria de passejador diumenger pel port i els molls, i, sobretot, accentuació d'aquesta cordialitat que li torna simpàtica tota persona i tota cosa que li surt al camí.

En definitiva, l'operació de Salvat, segons Esclasans, consisteix a poetitzar la realitat quotidiana amb una forma que imita la cançó popular. De tota manera, li retreu que si bé «va trobant de mica en mica el seu fons particular propi, no acaba d'encertar la seva for-

5. No estem tan lluny de l'anàlisi que feia Joaquim Molas sobre aquest recull: «Un llibre amb el qual Salvat abandonava a poc a poc l'agressivitat programàtica i amb el qual iniciava, amb seguretat, la recerca d'una poètica personal» (1978: XIX).

ma, i això el fa moure dins els poemes com si estés engabiat amb les idees a coll-i-bè». Altrament, per al crític, *El poema de La rosa als llavis* esdevé l'obra mestra de la producció salvatiana. Un llibre que és «un recull dels quatre llibres precedents» i que «comença amb un ressò avantguardista en la forma i que acaba en un to normal, sota la llum benigna del bon Maragall». El principal defecte del llibre —i torna a insistir-hi— és la forma poètica, vacillant encara, i amb notables dificultats expressives. Aquests comentaris a la producció de Salvat serveixen, a Esclasons, a la tercera i darrera part de l'article, per a contextualitzar la seva figura: el seu nom apareix, dins la trajectòria que ha seguit la poesia catalana des de la Renaixença, al costat dels d'Aribau, Verdaguer, Maragall, Costa i Llobera, Alcover, López-Picó, Carner, Riba, Folguera, Millàs Raurell, Lleonart i Arderiu, com els «que a mi m'han ensenyat quelcom de nou en poesia»; la mort prematura li va impedir convertir-se en un dels noms que haurien pogut endegar un procés de renovació de la poesia catalana.

En aquest número de *La Revista* apareix, a la secció «Moralitats i pretextos», una breu nota, «Joan Salvat-Papasseit» (1924b: 115), de Josep Maria López-Picó. El text insisteix en aspectes anecdòtics en relació a l'obra, com el barcelonisme, «segurs que al barri barceloní de la immortalitat estaran contents en Vilanova i en Maragall»; el proïsme, «mireu si n'era de bon home que guanyà per dret propi la reivindicació d'una dita popular» i la puresa, «salveu la puresa que així salvareu l'amistat».

Igualment, el setembre de 1924, es publica a la revista *D'Ací i d'Allà* l'article de Carles Soldevila «Joan Salvat-Papasseit poeta pur, cor bondadós» (1924: 110-111). El text s'inicia amb la descripció, tant física com psicològica, del poeta, i s'insisteix, una vegada més, en els tòpics salvatians d'home bondadós, «us obria el cor, enormement tendre i us adonàveu que les seves violències i escepticismes eren simples estratagemes de defensa» i la manca de formació acadèmica, «va parlar-me dels seus començaments, que no havien estat gens a propòsit per a dotar-lo d'una cultura literària. Havia estat un simple obrer, tipògraf, una estona; guardià del moll, una altra». Una «impreparació» que esdevé el motiu pel qual el poeta va adscriure's a les avantguardes:

Crec, de totes maneres, que la impreparació de Salvat, per a la literatura i la reacció que ha de produir aquest fet en un temperament nadiuament literari, són l'explicació del seu fogós enrolament sota les banderes de l'avantguardisme, dels seus calligrames, dels seus manifestos contra les escoles tradicionals, i dels seus pamflets socialistes. Això explica el tomb que feia en els darrers llibres on, esvaïdes les bombolles que fa l'aigua del collet quan cau en un terrer massa sec, ens donava algunes formes perfectes.

Soldevila, que assenyalava com a trets definitoris de les avantguardes la tipografia i el decorativisme, considera *L'irradiador del port i les gavines* com el recull més reeixit de la producció salvatiana per la fusió entre avantguardisme i classicisme, un poemari «on conflueixen les tendències avantguardistes que l'havien arrossegat fins aleshores i el seu desig creixent d'acceptar la mètrica i la tipografia clàssica». Per últim, es planya de l'escàs ressò de què ha gaudit la figura de Salvat. Un dels motius és «l'etiqueta de “poeta avantguardista” que ell mateix s'adjudicava amb repetida complaença, alhora que els estirabots que encabia en els seus versos per a justificar-la, diríem que han estat una mena

d'espantall que ha allunyat l'atenció del públic, ja no massa inclinat a seguir el curs del moviment poètic». És per aquesta raó que es decanta a valorar els poemes que segueixen les «formes clàssiques»: en ressalta els haikús, «que no són indignes dels seus models japonesos», i dues composicions: «Nadal», «d'un maragallanisme exquisit, ple d'humana compassió», i «Tot l'enyor de demà», que reflecteix «una sensibilitat afinada per la malaltia».

L'article de Joan Crexells, «Salvat-Papasseit» (1924: 2), aparegut el 6 de novembre en el primer número de la revista *La mà trencada*, editada per Joan Merli, representa la reivindicació de Salvat des d'una perspectiva diferent. D'entrada, s'insisteix en la idea de la seva mort prematura, que «obliga el crític a considerar com una obra finida el que era tot just una obra iniciada», alhora que s'intenta establir el seu substrat ideològic: «Ell era i es complavia en ésser un home de suburbi; ell havia patit i intervingut en els moviments en proletaris; però, tenia en camí l'ànima més adorablement burgesa que hem vist; d'aquesta burgesia catalana tant plena de tradició tan fina com una aristocràcia». Un substrat aparentment contradictori que va convertir Salvat en el poeta més popular de Catalunya. El més destacat de l'article és la valoració positiva —a diferència dels textos que hem anat comentant fins ara— del vessant avantguardista de la seva producció, en detriment de les composicions en què adopta unes formes més tradicionals de versificació. I la causa d'aquesta atípica valoració és deguda a les seves mancances expressives:

Mentre Salvat-Papasseit feia calligrames i estava en plena actitud futurista hom troba els seus versos més purs i de contingut més clàssic. En canvi, quan a impuls del moviment que podríem anomenar classicitzant adopta formes tradicionals (*La gesta dels estels*) la seva expressió esdevé confusa, i els versos sovint tenen greus defectes de construcció. Els versos millors de Salvat-Papasseit es troben entre les coses de contingut més futurista. La lliçó és que no sempre l'adopció de fórmules determinades, porta al classicisme. I que l'adopció de formes tradicionals pot no sols no acostar el poeta a l'ideal clàssic sinó àdhuc apartar-lo d'ell.⁶

A més, Crexells remarca la gran importància que té el subjectivisme en la poesia de Salvat, identificable amb l'emoció i amb la manera particular que té d'entendre el món. Tot plegat fa que consideri *L'irradiador del port i les gavines* com el recull més reeixit de la seva producció i en destaquí la poesia «Tot l'enyor de demà». L'article va acompanyat de la reproducció de dos poemes de Salvat: «La meva amiga com un vaixell» i «Tarda d'istiu», ambdós procedents del recull aleshores encara inèdit *Ossa menor*.

6. Una proposta que recollirà Dolors Oller en un article publicat per primera vegada el setembre de 1979 a la revista *L'Avenç*: «Quan aquest jo líric intenta expressar-se mitjançant les tècniques i recursos tradicionals, sense cap elaboració crítica per part del poeta, queda moltes vegades ofegat per una llengua poc adient que l'abandona al pur pretext i aquest se'ns revela poc subtil i eficaç. En canvi, quan Salvat ens presenta el seu jo líric embolicat i expressat amb el llenguatge convenient, amb tècniques i recursos avantguardistes, és quan realment l'encerta. Per això els seus primers llibres, en els quals no podem destriar el discurs de la forma, són una mostra de bona poesia. Són llibres rodons, autèntics, plens d'interès i d'originalitat» (1986: 176).

Finalment, a la ressenya de *Fluid* (1924: 201) de Sebastià Sánchez-Juan —un recull que representa la pervivència i la readaptació de models que responen a les primeres avantguardes—, realitzada per Octavi Saltor i publicada el mes de desembre a *La Revista*, hi apareix un breu comentari a la poesia salvatiana. Aquesta destaca per l'emoció i tendresa per damunt de la tècnica, contràriament a la de Sánchez-Juan:

Donem per repetit ço que hem dit mantes voltes de la literatura avantguardista d'en Sánchez-Juan; o sigui que la seva naturalesa íntima s'adapta com a forma preferent i més adequada a aquest gènere literari, en l'estructuració del qual no troba com en Salvat-Papasseit un pretext per fusionar la seva deu interior, tan emotiva, sinó la precisa arbitració del contingut i dels motius lírics. Perquè en l'un era tendresa humaníssima ço que en l'autor d'avui és habilitat tècnica.

Saltor, per tant, no valora positivament el vessant avantguardista de la producció de Salvat. I és aquest el retret principal d'un llibre com *Fluid*, «cronològicament inoportú», i al qual «atorguem la data retrospectiva oportuna al moment de l'esclat català de l'avantguarda, en raó a què l'extrema joventesa de l'autor justifica abastament el retard». Un recull, en definitiva, fora d'època.⁷

3. 1925: L'HOMENATGE A UN POETA

3.1. SALVAT-PAPASSEIT I L'AVANTGUARDISME

Entre finals de 1924 i inicis de 1925 apareixen els primers intents de dur a terme una anàlisi sobre el fenomen de les avantguardes catalanes: «L'avantguardisme literari a Catalunya» de J. M. Boronat i «Algunes consideracions sobre la literatura d'avantguarda» de J. V. Foix. D'aquests mateixos mesos cal esmentar també l'article de Josep Maria López-Picó, «Una convalescència de fi de segle», en què s'intenta dibuixar les línies de força de la poesia catalana des del 1890.

La revista *Juventut Catalana*, que es presentava com a «Revista Setmanal d'Art, Literatura, Modes, Esports» i dirigida per Pere Pujol i Casademont, publica entre el 27 de novembre de 1924 i el 9 d'abril de 1925 una sèrie de quatre articles on, sota el títol genèric de «L'avantguardisme literari a Catalunya», J. M. Boronat i Recasens presenta una primera aproximació de caire històric a l'avantguardisme català, plantejat, això sí, en uns termes molt elementals i imprecisos, tal com s'afirma en el prefaci (1924: 1):

7. Amb posterioritat a la mort de Salvat, dues antologies publicades el mateix 1924 van incorporar poemes seus: *Les cent millors poesies antigues i modernes de la llengua catalana* es tanca amb el poema «Aquell vell mariner», precedent de *L'irradiador del port i les gavines*; i *Antologia. Les millors poesies dels poetes post-maragallians sobre l'amor* conté nou poemes, dels quals sis pertanyen a *El poema de La rosa als llavis*.

No pretenem historiar, ni estudiar, completament totes les manifestacions d'avantguarda més o menys relacionades amb Catalunya, sinó que, hem pretès fer, senzillament, un assaig, aprofitant els nostres apunts, presos durant molt de temps. Nostre desig, és doncs, que aquestes notes i aportacions, serveixin a qui es senti amb forces i el deure interior li dicti, per a realitzar, un estudi complet, acabat i el més definitiu que sia possible, de totes les manifestacions que el post-simbolisme literari a Catalunya ha ocasionat.

Les referències a la figura de Salvat, en aquest conjunt d'articles, són, sorprenentment, escasses. Només en l'últim article de la sèrie, «Breu assaig documental de la nostra avantguarda literària» (1925: 4-5), que pretén ser un recorregut esquemàtic per la trajectòria de l'avantguardisme català, es menciona el paper del poeta en el context cultural de l'època. Així, l'obra salvatiana és considerada com «el moll de l'os de l'avantguardisme català» i inclou tant les revistes que va dirigir com els reculls, «ascendents en perfecció poètica i que han esdevingut veritablement fites dins l'avantguardisme català, alhora que la catalanitat guanya i el llastre avantguardista més impur va perdent-se». D'entre la seva producció, Boronat i Recasens en destaca *Les conspiracions*, que assenyala el tomb decisiu de la seva obra, i *La gesta dels estels*, un volum en què cal aturar-se «amb ànsies de gaudi poètic».

Quant a «Algunes consideracions sobre la literatura d'avantguarda» (1925: 65-70), de J. V. Foix, aparegut el març a la *Revista de Poesia*, es fa un balanç crític d'allò que havien suposat la primera fase de les manifestacions literàries avantguardistes a Catalunya —Cubisme i Futurisme— i proposa com a alternativa el Dadaisme i, principalment, el Surrealisme, que sintetitza els diversos corrents anteriors: «Avui dia, per exemple, a França, resta com a conseqüència de tant d'aldarull un grup autènticament d'avançada: els superrealistes». Tot i que no entrarem a tractar amb detall l'article, hi destaca un pasatge que fa referència explícita a Salvat, qualificat de «fals avantguardista», en oposició a Maragall, «un escriptor d'avantguarda»; un concepte que Foix aplica a l'autor de *Visions & Cants* en considerar-lo el gran innovador de la poesia catalana d'inicis de segle:

En rigor les tendències extremes no han influït pas gaire en la literatura catalana contemporània. És un error citar en Salvat-Papasseit. S'hi enganyà ell i ha enganyat els altres. Aquest malaurat poeta mai no fou un avantguardista ni en la interpretació directa ni en l'equívoca donada a aquesta activitat literària. Els seus cal·ligrames són infelicíssims. Crec que els nostres crítics faran una bella obra d'abandonar tota hipòtesi de filiació d'En Salvat-Papasseit a cap escola ni tendència extrema. No tan solament fracassà en el seu intent d'aportació de formes noves sinó que demostrà no comprendre'n ni llur significació més elemental. Com a poeta sincer, com a post-maragallià, en el seu esforç heroic per adaptar-se a una expressió classicitzant, és on en Salvat Papasseit donà a conèixer el seu talent personal. No em toca, però, a mi, ni menys en aquestes notes, de referir-m'hi. Volia fer constar només que és menys modern que en Carner, que en López-Picó, que en Sagarra, per exemple, els quals dins llurs característiques particulars i en llur pròpia expressió formal, han aportat imatges de modernitat efectiva. El més obert, el més àgil, el més sensible, potser l'únic que de la nostra generació havia comprès l'abast de la renovació literària per les directives extremes fou l'admirat i plorat Joaquim Folguera. És encara un error important establir cap paral·lel entre en Folguera i en Salvat: no hi hagué entre tots dos ni la més petita afinitat literària ni espiritual —salvem, naturalment, llur contemporaneïtat i llur patriotisme.

La identificació de Salvat amb el Futurisme i la modernitat és rebutjada per Foix, ja que, com hem apuntat, relaciona avantguarda amb Surrealisme. De la càrrega revolucionària i subversiva del moviment de Marinetti, i el seu component agressiu i antiburgès, segons l'autor de *Sol, i de dol*, Salvat n'agafa trets més superficials com l'entusiasme per la societat industrial. Tal com sintetitza Ferran Gadea: «I fins a cert punt, el primer segment de la seva trajectòria poètica [la de Salvat], aquell que coincideix amb els anys d'activitat difusora de manifestos i textos teòrics s'hi inscriu segons el disseny del Futurisme. D'aquí en deriva la "imatge avantguardista", consagrada per la crítica coetània: revolucionari, exaltador del maquinisme, transmissor d'una ideologia confusa on es barregen un cert anarquisme i un cert regeneracionisme social» (1993: 96).⁸

Foix, en definitiva, ha construït un model d'avantguarda seguint els models francesos, Apollinaire sobretot; de la mateixa manera que ho va intentar dur a terme Folguera, l'únic que va saber copsar les innovacions estètiques avantguardistes, i no com Salvat, que va plantejar-se l'avantguarda només com una actitud. L'entusiasme per la societat industrial, seguint l'argumentació de Foix, no era l'objectiu primordial dels moviments avantguardistes. I és per aquesta raó que reivindica el paper de Folguera, l'únic que «havia comprès l'abast de la renovació literària», i que, davant el procés de mitificació de Salvat iniciat en aquest període, podia quedar només com un simple referent. Sobre l'oposició entre les idees de Folguera i de Foix i les de Salvat remetem als mots següents de Jordi Marrugat:

Mentre aquests es proposen la recerca del permanent en un món en canvi constant, Salvat busca un art que reflecteixi aquest canvi constant; mentre aquells busquen l'actuació de grup en la línia noucentista, aquest predica l'individualisme i la necessitat de despendre's de qualsevol ideologia; mentre aquells fan evident la necessitat de continuar la tradició catalanista pràctica i cristiana, aquest en renega. Les avantguardes representaven, doncs, coses molt diverses per aquests dos fronts d'escriptors (2009: 229).

També Foix indica la projecció de Maragall en l'obra de Salvat, idea que ja havíem trobat exposada, entre d'altres, per Josep Maria de Sagarra, i que serà una constant en la crítica sobre el poeta. Per últim, cal remarcar la valoració positiva que Foix realitza del vessant popularista de l'obra poètica de Salvat, «l'expressió classicitzant», com el defineix. Foix, a més, aprofita l'article per valorar com a modernes les produccions de Carner, López-Picó i Sagarra, pel que tenen de connexió amb la poesia que es feia llavors a Europa.⁹ Uns poetes que representen l'evolució del Noucentisme, mentre que Salvat es-

8. Vegeu, sobre aquest conegut assaig de Foix i el context en què va ser redactat, Guerrero (1996: 136-139), Balaguer (1997: 53-68) i Carbonell (1999: 26-28).

9. Tot i l'afirmació, Foix, en una carta adreçada a Josep Obiols de l'1 de desembre de 1920, reportava críticament unes afirmacions de López-Picó: «Segons ell els dos representants de la nostra literatura estilitzada no són com jo afirmo en Carner i en Riba ans en Carner i en Picó. Ell deia ahir que en Carner era un cas insòlit sense antecessors ni successors i que la literatura catalana moderna es divideix en dos orientacions: maragalliana i post-piconiana o, com diu ell, López-piconiana. O jo no hi entenc o en Picó toca a morts. Ni jo a lludeixo ni ell és un literat estable. Al meu parer el seu mestratge no és recomanable: li manca estructura acadèmica com a escriptor i estructura espiritual com a poeta» (Ponsati 1994: 155).

devé el continuador de la tradició maragalliana. Unes idees manllevades a Folguera que, a *Les noves valors de la poesia catalana*, havia expressat que «amb l'obra de Josep Carner i dels poetes coetanis seus desapareixia tota una època literària dins la qual vegetava un vast dilentantisme que forçosament s'havia de revelar» (1976: 82). I és en aquest sentit que Foix tanca l'article amb una declaració de principis sobre el que ha de consistir el veritable avantguardisme, el domini absolut de la forma i la construcció d'una literatura arrelada a la tradició pròpia:

Qui fa un sonet i no sap escriure una carta-postal és que, si ens hi fixem bé, el sonet és més dolent encara que les quatre ratlles mal redactades. Qui escriu versos sense puntuació, o mots en llibertat, o gaudeix component un *puz* literari ha de saber escriure correctament un sonet. Els atreviments només poden permetre's a temperaments excepcionals.

Per a Foix, Salvat no és un avantguardista perquè, simplement, imita els corrents estrangers, un dels perills que ell veu «per a la nostra llengua i per a la nostra literatura». Seguint Joan Ramon Veny,

Foix defensa que l'autèntica literatura d'avantguarda catalana no pot ser una simple imitació de la que ve de fora —no seria, aleshores, catalana— ni pot estar ancorada en la pròpia tradició —no seria d'avantguarda—, sinó que ha de ser el resultat d'un procés: el de construcció d'una literatura moderna —del segle xx— i pròpia —catalana—; és a dir, el resultat de la literatura que s'hauria fet al segle xx si aquesta s'hagués desenvolupat normalment entre els segles XVI-XIX (2021: 247).¹⁰

«Una convalescència de la fi de segle», aparegut també a *Revista de Poesia* el març de 1925, representa l'intent de López-Picó per contextualitzar, tot i que de manera difusa, la producció salvatiana: aquesta culmina un hipotètic cicle literari i social que s'inicia amb l'obra de Maragall i que prossegueix amb les de Carner, Eugeni d'Ors i Pompeu Fabra. De fet, segons el crític, Salvat no fa més que recollir i potenciar elements que procedeixen de l'estètica maragalliana, i aquest és el motiu pel qual tanca un camí iniciat per l'autor modernista: «En Joan Salvat-Papasseit, amb totes les característiques maragallianes, torna a son lloc molts aspectes fins ara inexplicables de la fi del segle, els quals omplen, justifiquen i daten l'obra de Maragall». Dos autors, Maragall i Salvat, que, sorgits de «l'experiment de l'anarquia» arriben a llur «desig d'ordre i d'equilibri». En aquest sentit, López-Picó valora especialment el vessant popularista de l'obra de Salvat, alhora que en rebutja els elements avantguardistes: «El ressò de la tradició, els lligams de la història, la quotidianitat de les hores, treballen tots els retorns al cor de l'obra d'En Salvat-Papasseit». Una producció, en definitiva, íntimament connectada amb la de Maragall, amb el tret comú —ho posa en relleu una vegada més— del seu «barcelonisme pur», «com si mengessin pa amb mel i els fes companyia aquell gran barceloní que fou Emili Vilanova».

10. De tota manera Foix (1991: 95), a la «Lletra a en Joan Salvat-Papasseit», publicada el març de 1962 a *Serra d'Or*, rectificarà, en certa manera, aquesta opinió sobre el poeta. Segons Aulet, «cal entendre la carta com un desgreuge conciliador després dels atacs de 1925 a *Revista de Poesia*».

3.2. *OSSA MENOR*: RESSENYA I REIVINDICACIÓ

El 12 de setembre de 1925 *La Publicitat* anunciava la imminent publicació d'*Ossa menor*, l'obra pòstuma de Salvat-Papasseit. També *La Veu de Catalunya*, el 9 d'octubre, se'n feia ressò. Només hem localitzat dos comentaris, entre la premsa de l'època, sobre el recull. El primer apareix el 21 de novembre a la secció «Carnet de les lletres» (1925b: 1) de *La Publicitat*. Per a Tomàs Garcès, *Ossa menor* és un poemari heterogeni on es combinen una sèrie de composicions d'èpoques diverses i, per tant, al costat d'aspectes avantguardistes, n'hi trobem que segueixen els models establerts a *La gesta dels estels* i *El poema de La rosa als llavis*, que són els més valorats, entre d'altres qüestions, per la imatgeria emprada:

Ossa menor és un llibre que afirma, amb vigoria, l'alta qualitat de la lírica de Salvat-Papasseit. Com en els reculls anteriors, l'anecdòtic, el calhigrama, el joc, llangueixen davant la imatge colpidora, el ritme, la passió. Heu clos el llibre i repetiu els versos elegants i precisos [...] I més que el lladroc de gos, el degotís de l'aigua del pou, infantilment tipogràficament reproduïts, i més que l'aeroplà i el tren i l'autocar que el poeta suscita, se us ha gravat a l'ànima el símbol del vaixell.

I Garcès, a partir d'aquesta lectura, estableix una selecció dels poemes que excel·leixen del recull: «La meva amiga com un vaixell blanc», «Vileta d'Arles, diumenge a la tarda», «Madrigal», «Novel·la» i «Nocturn per a acordió».

La segona ressenya es publica en el llibre d'Agustí Esclasans *Articles inèdits* (1925a: 121-129), aparegut a finals d'any. De fet, igual que en els textos anteriors de l'autor, Esclasans es presenta com una de les escasses persones que ha estat capaç d'entendre l'obra salvatiana. És més, a les seves memòries (1957: 37) reivindicarà el paper que havia tingut en la confecció d'aquest recull:

Un vespre de l'any 1924, quan vaig anar a visitar López-Picó a la Societat Econòmica, em digué que Joan Salvat-Papasseit s'estava morint i que, si jo volia, aniríem a veure'l. Vivia en un entresol humil del carrer de l'Argenteria, prop del temple de Santa Maria del Mar. El pobre i benivolgut poeta tingué una gran alegria en veure'ns. La cruelíssima malaltia que el matava (tuberculosi) li havia destrossat els pulmons i no podia articular ja cap mot. Amb signes, i amb un so de veu opac, ficà la mà sota el coixí i m'ensenyà el petit manuscrit (un dietari de butxaca) en el qual anava escrivint les curtes poesies de la que havia d'ésser la seva obra pòstuma, *Ossa menor*.

Un moment que López-Picó s'havia girat d'esquena i parlava amb la seva muller, Salvat, l'estimadíssim, inoblidable Salvat, em pregà ràpidament, amb les llàgrimes als ulls, que fos jo qui tingués cura de salvar-lo i publicar-lo. Li vaig dir que sí, commogut, i ell, amb un somriure trist, amagà novament el manuscrit sota el coixí. Poques hores després, ja era mort. Joane Merli s'encarregà de l'edició, i jo vaig ordenar el curt manuscrit, que havia estat compost a l'atzar de la inspiració i sense cap mena d'ordre.

Abans d'entrar en matèria, Esclasans distingeix entre els poetes neopopularistes, que «quan s'han proposat anar al poble, s'han trobat amb el greu inconvenient que ells matei-

xos no eren pas poble», i Salvat, l'únic que ha sabut crear una poesia neopopularista perquè «era poble i veritablement poble», però que, lamentablement, no ha tingut cap seguidor. Aquesta premissa li serveix per a criticar les lectures que s'han realitzat al voltant de la producció salvatiana, amb les excepcions d'«en López-Picó i l'Esclasans» (o sigui, ell mateix!): «Ni l'han comprès ni l'estimen pel que val. Ran del seu traspàs s'han escrit mots d'una banalitat i d'un to protocol·lari tan ridículs que farien enrogir de vergonya la cara de qualsevol escriptor militant en qualsevol literatura mitjanament normal». A continuació, estableix una comparació entre Guimerà i Salvat, morts amb pocs dies de diferència: del primer pronostica que, malgrat els actes d'homenatge que se li van tributar, d'aquí a cent anys «serà esmentat com aquell qui diu per força, com si parlessin d'un Echegaray o d'un Sardou català»; una valoració negativa que contrasta amb la del segon: a pesar de l'escàs ressò que ha provocat la seva desaparició, el nom, anys a venir, «serà dit com el d'un innovador, com el d'un marcadore de camí, com el d'un suscitor de ritmes nous (i si no passa així pitjor per a tots plegats) i la seva obra compresa i estimada». I la prova en què es basa el crític per a demostrar aquesta afirmació és *Ossa menor*. En l'anàlisi del recull, Esclasans considera prescindibles els cal·ligrames que l'obren i el tanquen; en resten, en canvi, «una vintena de poemes pels quals passa tot l'home de carn i ossos». Un poemari en què Salvat insisteix en alguns dels temes que apuntava en llibres anteriors i, especialment, a *El poema de La rosa als llavis*: «l'enamorat sentimental i carnal» o «el passejador de ciutat». Pel que fa a la forma, insisteix en idees que ja havia apuntat en altres articles:

Que no s'enganyi ningú pel que fa a la forma, o manca de forma, o intent de reforma dels poemes de Salvat. Jo ja he dit en altra ocasió, i ara em plau de repetir-ho, que el camí més directe per arribar al classicisme és l'anarquisme. En Salvat va partir de les formes cal·ligramàtiques, com tants altres dels nostres poetes que s'han quedat a mig camí, perquè veia en elles una protesta contra les formes conservadores (jo en dic vulgars; els nostres crítics oficials en diuen clàssiques). Darrerament emprava aquestes formes vulgars quan li convenia, i quan no li convenia, no. Usava combinacions tipogràfiques (pura anècdota recercadora, encara) i, sobretot, utilitzava el sistema tan seu, i que tanta agilitat dona als seus poemes, d'ensinistrar-se a reunir les paraules en petits grups orgànics, sota el signe dels pensaments, derivació interessant de la tècnica del *Coup de dés* mallarmeà, prescindint de disciplines estúpidament gramaticals i de convencions ingènument filològiques.

Un camí que, des de l'anarquisme, «el desordre», hauria menat Salvat al classicisme, «l'ordre, concepte, aquest darrer, exemplificable en una construcció retòrica nova i diferent». I el mèrit més gran del poeta és haver-lo dut a terme «sent un autodidacte i un lector de biblioteca». L'article es clou amb uns mots que intenten ser un resum d'allò que s'ha anat exposant, alhora que s'insisteix en tòpics com la comparació entre Salvat i Folguera, als quals la mort prematura va impedir de culminar la seva obra:

Ossa menor és una mena d'inventari vital escrit per un home que era un tros de poble a les portes de la mort. Tots els homes s'assemblen, sobretot els poetes. Res més diametralment oposat, damunt els replans de l'escala popular, que en Salvat i en Folguera. I aquell i aquest coincideixen en la idea i gairebé en les paraules en dir líricament la seva renunciació. El

«Proverbi» que tanca *Ossa menor* fa joc amb l'«Epigrama de l'abandó» folguerià. L'obra dels dos joves poetes catalans sacrificats en plena joventesa ha estat closa amb un toc de noblesa paral·lel, molt bell i molt pur, que els agermana en immortalitat.¹¹

3.3. EL NÚMERO 5-6 DE *REVISTA DE POESIA*

Una de les aportacions més destacades sobre l'estudi de l'obra salvatiana, durant la dècada dels vint, és el conjunt de textos aplegats en el número 5-6 de la *Revista de Poesia*, setembre-novembre de 1925, amb motiu d'haver-se publicat el llibre *Ossa menor* i també com a punt culminant de l'homenatge que li havien retut els components del grup dels Amics de la Poesia.¹²

Encapçala el monogràfic, «Convivència» de Josep Maria López-Picó (1925b: 197-199). En un escrit que intenta imitar, estilísticament, una prosa poètica semblant a la de les rondalles, l'autor fixa la imatge tòpica d'un Salvat infantil, ingenu, innocent i pur, uns trets que considera els eixos de la seva obra: «profunditat d'infant que sap prendre al temps les deixalles misterioses de la vida i se'n fa la grandesa humana»; una producció que s'emparenta, per la temàtica barcelonina, «amb el senyor Joan Maragall, el senyor Emili Vilanova i el senyor Esteve».

L'article de Joan Gutiérrez-Gili, «Salvat-Papasseit, romàntic» (1925: 199-202), a banda d'insistir en el tòpic de l'obra inacabada de Salvat a causa de la seva mort prematura, és interessant perquè el presenta com un «poeta del seu temps», una afirmació que matisa i defineix amb els mots següents: «No és el romanticisme la característica de tots els poetes del seu temps? Els anys, la posteritat poden fixar i definir llur valor d'una manera absoluta; però llur actualitat no pot reconèixer imparcialment en ells cap altre valor definit que el romanticisme. I pot haver-hi un romanticisme cerebral d'avui, com hi ha gué un romanticisme sentimental vuitcentista». Gutiérrez-Gili destaca de la seva poesia les imatges marineres i les referències al món ciutadà (i, de manera especial, el tracta-

11. De tota manera, Garcés a l'article «Agustí Esclasans», aplegat a *Sobre Salvat-Papasseit i altres escrits* (1972), aporta un canvi d'actitud significatiu de l'intel·lectual barceloní, probablement pel rebuig que sentia envers el Realisme Històric i la seva ideologia d'esquerres, que havia fet de Salvat un dels seus models: «En morir Salvat, Esclasans va publicar un article a *La Revista* que era tot un homenatge. Salvat hi figurava entre els pocs poetes catalans de qui l'autor confessava haver après alguna cosa. En canvi, l'any 62, en regraduar-me pel volum de les *Poesies* de l'autor de *La rosa als llavis* que jo li acabava de trametre, Esclasans el qualifica de “molt mediocre”. “Salvat, intel·lectualment, era zero-zero-zero”, afegéix. I encara: [...] “Voler convertir-lo en un geni, i social (Mare de Déu! Mare de Déu!), com fan els noiets d'ara, em sembla excessiu. No n'hi ha per tant”» (2012: 902).

12. L'entitat organitzà el 1925 dues sessions dedicades a la memòria de Salvat: una primera a l'abril —informa el 7 d'aquest mes *La Publicitat*— en què van ser «llegits els poemes més representatius de la seva personalitat poètica» i una segona, el 26 de novembre: «l'acte inaugural del curs», s'esmenta dos dies abans a *La Veu de Catalunya*, «serà una sessió necrològica dedicada al poeta Salvat-Papasseit. En aquesta sessió, en Josep Maria López-Picó llegirà un estudi sobre l'obra d'en Salvat, i en Josep Maria de Sagarra llegirà poemes d'*Ossa menor*, un llibre pòstum». El 27 de novembre *La Publicitat* informa que, a més, Tomàs Garcés va llegir en aquesta sessió «un estudi admirable sobre la vida i l'obra de Joan Salvat-Papasseit», que, sens dubte, és el que va publicar el desembre a la *Revista de Catalunya*.

ment que dona als oficis que hi apareixen). Però és en les proses on es reflecteix millor una actitud romàntica com la sinceritat, posada al servei de dos objectius prioritaris, la pàtria i el socialisme; un posicionament que, sempre segons el crític, el distancia de Marinetti i Apollinaire.

L'article tal vegada més interessant d'aquest monogràfic el signa Agustí Esclasans amb el títol «El fruit de l'avantguardisme» (1925b: 203-206). El crític assenyala, de nou, les característiques que defineixen la producció salvatiana: en primer lloc, el fet que els dos darrers llibres, *El poema de La rosa als llavis* i *Ossa menor*, marquen un intent per part del poeta d'apropar-se a la moral burgesa; segonament, remarca que tota la seva obra es vertebrava al voltant del tema del dolor i, per últim, la forma en què està redactada assenyala una evolució, «racionalment vertebrada», que va des de l'avantguardisme cap a la «mètrica nova», tot passant pel tradicionalisme. Un procés que Esclasans havia definit en textos anteriors com el pas de l'anarquia al classicisme:

No hi ha pas llibre de poemes d'en Salvat on hom no vegi el nou estadi de retrocés i d'embranchada que el seu doble joc avantguardista-traditionalista anava marcant. Problemes plantejats en llibre no surten resolts fins al següent o a l'altre. Parts del poema mig-resoltes en un d'ells troben, també la solució perfecta en un altre. I les actituds mentals i sensuals d'aquest gran pintor per imatges i escultor per idees, però en formació que era Salvat, trobaven rèpliques i contrarèpliques en racons insospitats de la seva obra completa.

Una anàlisi que li permet de rebatre les afirmacions d'alguns crítics —potser Foix, entre d'altres— que consideraven que Salvat no havia arribat a copsar la veritable significació de les propostes avantguardistes:

Els eters epidèmics titllaven Salvat d'ingenu pel fet de lliurar-se al deport agilitzador de la poètica avantguardista; n'hi ha que encara el tenen per tal. Què ens caldria fer i què ens caldria dir perquè s'adonessin que els ingenus, els eters ingenus són ells? Conscient i ben conscient era Joan Salvat-Papasseit, tant quan escrivia calligrames com quan escrivia endecasíl·labs. Conscient del treball del cos i del de l'ànima. Convençut que dintre l'home de carn i ossos, que cada dia anava sent més responsable, també creixia el poeta de carn i ossos, que a cada poema anava sentint-se més dominador de si mateix.

Ossa menor és, per tant, un llibre coherent amb aquest plantejament perquè és «el fruit de l'avantguardisme en el fons i en la forma». Per últim, Esclasans passa revista al tòpic de la impossibilitat de poder dissociar la vida i l'obra salvatiana: «pensem que En Salvat ha fet cabre la vida dintre dels seus poemes amb una nuditat de born humà, sense conviccions atenuadores, com cap més dels nostres literats»; i tanca l'article, planyent-se, una vegada més, del fet que l'obra de Salvat, i la seva figura, en general, no ocupin el lloc que es mereixen en el conjunt de les lletres catalanes.

D'altra banda, a «L'optimisme contra la mort» (1925: 207-210), de Josep Maria Rovira Artigues, es remarca l'optimisme com un dels trets definitoris de l'obra poètica de Salvat, tot i que «més que una fe plena i exultant en la vida, vol dir esforç, voluntat d'abastar els més enlairats anhels, de cantar la seva passió amorosa i la bellesa de totes les coses de la terra» i que «més que un cant de joia, és de serena resignació a la seva

sort». Una formulació propera al tema clàssic del *carpe diem*, que es relaciona amb la proximitat de la mort. Aquesta idea, que, segons Rovira Artigues, travessa la totalitat de la producció salvatiana, és exemplificada mitjançant diversos poemes: «Columna vertebral: sageta de foc» dels *Poemes en ondes hertzianes*; «Res no és mesquí», «Nadal» i «Damunt mon vaixell» de *L'irradiador del port i les gavines*; «Divisa», «Mester d'amor» i «La mort del just» de *La gesta dels estels*; i la darrera quarteta d'*El poema de La rosa als llavis*. De fet, Rovira Artigues finalitza l'article qualificant d'«optimisme negatiu» l'actitud de Salvat davant la vida.

El darrer article dedicat a l'obra salvatiana és «Els límits de l'erotisme» (1925a: 210-214), d'Octavi Saltor, cenyit a *El poema de La rosa als llavis*. D'entrada, s'hi defineix el límit de l'erotisme en el conjunt de l'obra de Salvat. Dos són els models: «Està situat entre orientalisme i maragallisme. Maragallisme, en l'efusió comprensiva vers les coses creades, esdevingut en l'amor delit d'aprehensió. Orientalisme, en el luxe panteixant i fastuós de les imatges». Una concepció de l'erotisme que apareix especialment en el llibre esmentat, definit com «una pagana i encesa lletania d'amor», però que també es detecta en la resta de la producció. Tal volta l'element que Saltor valora més del recull és la imatgeria, que reflecteix aquest sensualisme i, més en concret, les metàfores, definides com el «constant corcer líric». Imatgeria i erotisme que responen a una concepció determinada de la vida i que coincideix amb el tòpic del *carpe diem* que exposava Rovira Artigues a l'article anterior: «Tota la filosofia de voler retenir, de voler exultar “el moment de cada dia”; de viure l'instant intensament; de xuclar-ne en l'avui tota l'essència fragant i moridora». Saltor, a més, insisteix en tòpics salvatians que ja havien aparegut a l'article inicial de López-Picó: «la ingenuïtat infantina d'en Salvat desclosa sense reserves al fantasteig rondallaire el mena a encarnar-se en la figura d'aquell patró de vaixell». Uns tòpics que apropen l'autor a la literatura popular i que Saltor interrelaciona amb la concepció de l'erotisme que hem assenyalat; d'acord amb aquesta premissa considera el poema «Venedor d'amor» com el paradigma de la fusió entre el to popular i l'erotisme. Segons el crític, però, el millor Salvat es mostra en les composicions que, partint dels sentiments i de la bondat d'esperit —com «Res no és mesquí»—, s'adrecen a Déu, una característica que l'emparenta amb Maragall, i que permet a Saltor d'establir una sèrie de paral·lelismes entre les composicions «Haidé» i «Cant espiritual», de Maragall, i «Déu-me una santa» i «La mort del just», de Salvat.

Com a complement a aquest conjunt d'articles, el número d'homenatge es clou amb la publicació, a cura del mateix Saltor, d'una mostra de les cartes trameses pel poeta a dos amics seus: Sebastià Sánchez-Juan i Josep Maria Rovira Artigues (1925b: 215-220), que serveixen per fixar, d'una banda, una sèrie de tòpics al voltant de la figura de Salvat, com són l'optimisme davant la malaltia, les ansies de coneixement davant les novetats artístiques o els problemes expressius derivats de la manca de coneixements lingüístics i, de l'altra, un intent, per part del nucli de *Revista de Poesia*, amb López-Picó al capdavant, d'apropriar-se de la figura de Salvat i potenciar-ne una imatge determinada. I, per aquesta raó, es posa un èmfasi especial en el fet que «Salvat havia estat també un col·laborador de *La Revista*, i que “Pantalons llargs” i “Tot l'enyor de demà” —composicions formalment distanciadíssimes, en què foren produïdes gairebé simultàniament— aparegueren en aquelles pàgines».

3.4. UN INTENT DE SÍNTESI

El text que tracta amb un major deteniment la figura del nostre poeta al llarg del període que analitzem és «La vida i l'obra de Joan Salvat-Papasseit» (1925c: 586-591), de Tomàs Garcés, publicat el desembre a la *Revista de Catalunya*; un estudi que significa la concreció de les idees expressades en textos anteriors. L'article tenia un precedent: amb motiu del primer any del traspàs, Garcés havia escrit el 8 d'agost, per a la secció «Carnet de les lletres» de *La Publicitat*, una nota que duia per títol «Un aniversari» (1925a: 1). D'entrada, hi estableix un nou paralelisme entre les figures de Guimerà i Salvat, planyent-se de l'escàs ressò que va tenir la mort del segon en contraposició a la del primer; una desigualtat que també es reflecteix en la difusió de l'obra salvatiana:

Al cap de pocs dies de finir Guimerà s'extingia el jove avantguardista. Encara ressonaven les elegies de l'immortal, quan les despulles d'en Salvat travessaven els carrers en pelegrinatge de pau. Al darrere seu no hi havia les gentades vibrants i dolorides. Tanmateix el mort era un poeta representatiu.

Segonament, intenta determinar els components que conformen la poètica salvatiana: l'avantguardisme que, per a Garcés, consisteix en «la simple combinació d'elements tipogràfics, les lletres movent-se fent dibuix»; la temàtica, «per damunt de tot anecdòtica, ço és humana», així «els seus versos eren sang de la seva sang»; i l'aspecte formal, basat en el treball: uns versos «escrits en una llengua, que ell mateix, treballosament, havia après a confegir». El text es tanca amb una al·lusió, una vegada més, a la bondat i a la generositat de Salvat i, de retruc, al seu maragallanisme: «el seu cor, bocí del gran cor esberlat de Maragall —per dir-ho amb paraules de J. M. Junoy— mai no jugava».

L'article publicat a la *Revista de Catalunya* consta de dues parts ben diferenciades: la primera és un repàs per la vida i l'obra de Salvat, mentre que en la segona s'intenten delimitar una sèrie de trets recorrents en el conjunt de la seva producció. A manera de preàmbul, Garcés remarca tres premisses que afecten l'obra salvatiana i sobre les quals bastirà l'anàlisi: el vessant moral, «l'obra estètica era, abans que tot moral»; la interrelació poesia-realitat, «no va fer, com pur artífex, una lírica desarrelada del seu viure quotidià»; i, una vegada més, la unió indissoluble entre la vida i l'obra, «el temperament personal i les circumstàncies en què Salvat va viure deixen [en la seva producció] una empremta freqüent i decisiva». Fixades aquestes premisses, Garcés ressegueix la biografia de Salvat. I en delimita dues etapes. La primera s'inicia el 1917, any en què entra a treballar a la secció de llibreria de les Galeries Laietanes i publica el primer número de la revista *Un enemic del poble*, que finalitza el 1919 amb l'aparició dels *Poemes en ondes hertzianes*. Uns anys en què destaquen, tant la prosa dels seus articles, qualificada de «vacil·lant, però efusiva, declamàtoria, inconscientment composta, moltes vegades de versos de set síl·labes», com la gradual incorporació d'elements avantguardistes a la lírica: «Salvat s'assimila com pot, amb generós desordre, futurisme i cubisme, i lloa els calligrames d'Apollinaire i els mots en llibertat de Marinetti». Garcés, a més, indica les distàncies existents entre, d'una banda, Folguera, Foix, Solé de Sojo i Junoy i, de l'altra, Salvat; mentre que els primers es plantejaven l'avantguardisme com un joc, per al segon va esde-

venir una religió. A partir de 1919, s'obre una segona etapa en la vida i l'obra de Salvat, que es tancarà el 1924 amb la mort. Garcés analitza els diversos reculls de poemes i els contextualitza en relació a la seva biografia. D'aquests darrers cinc anys, el crític en destaca dos punts àlgids: la publicació el 1920 del *Contra els poetes en minúscula. Primer manifest català futurista*, on Salvat proclama el seu concepte de poeta; i l'aparició el 1923 d'*El poema de La rosa als llavis*, «un dels més bells poemes eròtics que s'hagin escrit en català». Aquest repàs li permet indicar els elements de l'evolució de la lírica salvatiana:

Primer: en la seva lluita per la forma, a conseqüència de la distinta posició literària que, poc a poc, va adoptant. Segon: en l'aparició del sentiment patriòtic, que culmina i s'articula en *Les conspiracions*. Tercer: en el seu pas del panteisme ateu al cristianisme difús. I a més a més en les aportacions que els viatges, les lectures, els estats d'esperit contradictoris li suggerien.

Al costat d'aquests tres elements, n'hi ha dos més que han romàs, en canvi, inalterats des dels inicis de la seva producció: la imatgeria, a voltes intuïtiva, «fosca, viva i punyent com la d'un infant»; i el seu temperament romàntic, idea ja expressada per Gutiérrez-Gili: «en tots els llibres hi palpita el mateix contemplatiu de l'aventura, el mateix enamorat de la bellesa, el mateix infant». Com a punt i final a l'article, Garcés insisteix en aquells elements que han anat apareixent en el decurs dels anys en la lírica salvatiana. El primer, «la conquesta de la forma», que aconsegueix el seu cim en les composicions d'*El Poema de La rosa als llavis* «Visca l'amor», «El seu esguard» o «Sota el meu llavi»; el segon, l'intent de construir una poesia més política que patriòtica, té en *Les conspiracions* l'exemple més notori i que converteix Salvat en un poeta civil a la manera de Carducci i comparable, dins l'àmbit català, a Maragall i a Diego Ruiz; el tercer i darrer, l'aparició progressiva d'un esperit cristià, «difús potser però sinceríssim i bategant», connectat amb la visió que té el poeta de la vida quotidiana, i que es fa palès en els poemes «Nadal», «Tot l'enyor de demà» i «Res no és mesquí», procedents de *L'irradiador del port i les gavines*.

Com ja hem apuntat a l'inici del treball, a partir de 1926 Salvat deixa de ser un punt de referència en el món literari de l'època i el nombre de textos, en què es mencionen aspectes biogràfics o literaris, disminueixen ostensiblement. Això no vol dir que no n'hi hagin de remarcables, com les pàgines que dedica al poeta Guillem Díaz-Plaja a l'assaig *L'avantguardisme a Catalunya i altres notes de crítica* (1932) o l'article de Joan Teixidor «Joan Salvat-Papasseit», aparegut el juliol de 1934 a la *Revista de Catalunya* amb motiu del desè aniversari de la seva mort. Analitzar aquests i altres materials coetanis és objecte, però, d'un altre estudi.

4. CONCLUSIONS

La lectura del material que hem presentat permet afirmar que, entre 1924 i 1925, es creen i es consoliden una sèrie de tòpics o imatges que fixen els perfils biogràfics i litera-

ris de Salvat —alguns dels quals, sens dubte força desencertats, es podrien qualificar d'hagiogràfics (o cristians segons Garcés)— i que seran recurrents en la bibliografia posterior: la desaparició a inicis d'una carrera prometedora, el vitalisme, la ingenuïtat, l'optimisme davant la mort, la puresa, la sinceritat o la creació d'una imatgeria poètica reeixida, especialment pel que fa referència al món mariner. Uns trets idealitzadors que contrasten amb la crítica a les seves mancances culturals i de formació —definida com a «cultura de suburbi»— que es trasllueix en l'escàs ús dels recursos formals i les expressions, sempre al límit de la gramaticalitat. A més, Salvat és comparat, amb fortuna diversa, per part de la crítica, a dos poetes: Joan Maragall i Joaquim Folguera. Pel que fa referència al primer, de qui Salvat és considerat un continuador, se'n destaquen les coincidències, tant temàtiques —la ciutat de Barcelona n'és l'eix— com formals —la imperfecció—; amb el segon és emparentat a causa de la seva desaparició en plena joventut, malgrat el diferent bagatge cultural, que sempre juga a favor de Folguera. Una recepció que menys té el vessant polític de l'obra salvatiana, que evoluciona des d'unes posicions inicials marcadament individualistes a una radicalització del seu nacionalisme, que va fer creure al poeta la possibilitat d'iniciar —i d'assolir, en un termini relativament curt— un procés d'alliberament nacional (Balaguer 1986: 154-158).

Un dels elements a destacar de la recepció de Salvat durant aquest bienni és el paper dels crítics. La majoria —exceptuant Joan Crexells— coincideixen a assenyalar que la part millor de la producció de Salvat no es troba en els primers llibres de poemes ni, per descomptat, en els manifestos ni en els altres textos en prosa. Salvat, en paraules de J. V. Foix, no passa de ser «un fals avantguardista» que no va entendre els models europeus. En canvi, mereixen una valoració més positiva les composicions que, allunyant-se dels paràmetres avantguardistes, intenten construir una poètica personal basada en la quotidianitat. Uns crítics que, sovint, utilitzen Salvat com a pretext per a exposar les seves idees sobre poesia; Agustí Esclasans és, en aquest sentit, l'exemple més representatiu d'aquesta singular manera d'operar.

Entre la producció poètica de Salvat, la crítica valora especialment dos volums: *L'irradiador del port i les gavines*, pel que significa d'inici d'un procés de creació d'una poètica personal i per la utilització d'unes formes poètiques properes a les tradicionals, com la cançó; i *El Poema de La rosa als llavis*, qualificat com la seva obra mestra. En canvi, la resta de llibres no mereix comentaris gaire positius, si és que se'n parla: *Poemes en ondes herzianes* no passa de ser un llibre lligat a una estètica avantguardista ja superada; *Les conspiracions* és més un recull polític que no pas literari, mentre que *La gesta dels estels* —tot i les remarques favorables de Boronat i Esclasans— és un poemari que empallideix davant d'*El poema de La rosa als llavis*. Punt i a part és *Ossa menor*, ja que, a causa de la seva publicació el 1925, és objecte d'unes poques ressenyes que emfasitzen els aspectes diguem-ne tradicionals o populars en detriment dels avantguardistes.

La consideració diversa dels reculls que conformen l'obra poètica de Salvat i la potenciació de determinats tòpics biogràfics i literaris tenen la seva corresponent plasmació en la tria de poemes que els crítics acostumen a destacar i que seran els que aniran conformant una determinada imatge del poeta: «Nadal», «Tot l'enyor de demà» i «Res no és mesquí» de *L'irradiador del port i les gavines*; «Mester d'amor» i «La mort del just» de *La gesta dels estels*; «La meva amiga com un vaixell blanc» i «Visca l'amor» d'*El poema*

de *La rosa als llavis*; i «Nocturn per a acordió» d'*Ossa menor*. Un cànon de poemes que els textos que hem donat a conèixer al llarg del nostre discurs han contribuït a enaltir i que, en conseqüència, han condicionat, per a bé o per a mal, qualsevol antologia salvatiana.

5. BIBLIOGRAFIA

- ALONSO, Helena (1997): «La poesia de Joan Salvat-Papasseit als anys trenta: les bases d'una recepció», *Revista de Catalunya*, 120, p. 99-110.
- ALONSO, Helena (1999): «La recepció de Joan Salvat-Papasseit: El cas d'*El poema de La rosa als llavis*», *Journal of Iberian and Latin American Studies*, 5, p. 145-159.
- ALONSO, Helena (2008): «La recepció de Joan Salvat-Papasseit a les revistes literàries dels anys vint i trenta», dins MALE, Jordi / VENY-MESQUIDA, Joan-Ramon (ed.): *Les revistes literàries a la Lleida d'entreguerres*. Lleida: Aula Màrius Torres / Pagès editors, p. 39-59.
- ANÒNIM (1924a, 8 d'agost): «En Joan Salvat-Papasseit és mort», *La Veu de Catalunya*, p. 3.
- ANÒNIM (1924b, 8 d'agost): «Salvat-Papasseit és mort», *La Publicitat*, p. 4.
- AULET, Jaume (1991): «La recepció de la poesia de Joan Salvat-Papasseit durant la dècada dels seixanta», *Els Marges*, 44, p. 88-104.
- BALAGUER, Josep Maria (1986): «Avantguardes literàries i actituds polítiques», dins AUTORS DIVERSOS: *Catalanisme: història, política i cultura*. Barcelona: L'Avenç, p. 147-164.
- BALAGUER, Josep Maria (1997): «J. V. Foix i la primera avantguarda francesa», dins BENOIT, Claude / CARBÓ, Ferran / JIMÉNEZ, Dolors / SIMBOR, Vicent (ed.): *Les literatures catalana i francesa al llarg del segle XX. Primer Congrés Internacional de Literatura Comparada*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 45-68.
- BORONAT RECASENS, Josep Maria (1924): «L'avantguardisme literari a Catalunya», *Juventut Catalana*, 4, p. 1-2.
- BORONAT RECASENS, Josep Maria (1925): «L'avantguardisme literari a Catalunya», *Juventut Catalana*, 23, p. 4-5.
- CAMPS ARBÓS, Josep (2024): «Lectures de Joan Salvat-Papasseit a la Catalunya d'entreguerres (1926-1932)», *Revista de llengües y literatures catalana, gallega y vasca*, XXIX, p. 13-31.
- CAPDEVILA, Josep Maria (1924, 10 d'agost): «La poesia d'en Salvat-Papasseit», *La Veu de Catalunya*, p. 5.
- CARBONELL, Manuel (1999): «Foix i l'avantguarda», dins AUTORS DIVERSOS: *Les avantguardes a Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 17-30.
- CASTELLANOS, Jordi (2005): *Escriure amb el ritme de la sang*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- CREXELLS, Joan (1924): «Salvat-Papasseit», *La mà trencada*, 1, p. 2.
- ESCLASANS, Agustí (1924): «L'obra d'en Salvat-Papasseit», *La Revista*, 215-216, p. 105-109.

- ESCLASANS, Agustí (1925a): «El fruit de l'Avantguardisme», *Revista de Poesia*, 5-6, p. 203-206.
- ESCLASANS, Agustí (1925b): «J. Salvat-Papasseit. *Óssa menor*», dins *Articles inèdits*. Barcelona: Editorial Quatre Coses, p. 121-129.
- ESCLASANS, Agustí (1957): *La meua vida (1920-1945)*. Barcelona: Selecta.
- FOIX, J. V. (1925): «Algunes consideracions sobre la literatura d'avantguarda», *Revista de Poesia*, 2, p. 65-70.
- FOLGUERA, Joaquim (1976): *Les noves valors de la poesia catalana*, a cura d'Enric Sullà. Barcelona: Edicions 62.
- GADEA, Ferran (1993): «J. V. Foix, crític de Salvat-Papasseit», dins ALBESA, Carles / MIR, Jordi / PIJOAN I PICAS, Maria Isabel (ed.): *Màrius Torres en el record*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 90-99.
- GARCÉS, Tomàs (1924a, 22 d'agost): «Salvat-Papasseit», *La Publicitat*, p. 1.
- GARCÉS, Tomàs (1924b): «Les lletres», *Revista de Catalunya*, 1, p. 307-309.
- GARCÉS, Tomàs (1925a, 8 d'agost): «Un aniversari», *La Publicitat*, p. 1.
- GARCÉS, Tomàs (1925b, 21 de novembre): «Ossa menor», *La Publicitat*, p. 1.
- GARCÉS, Tomàs (1925c): «La vida i l'obra de Salvat-Papasseit», *Revista de Catalunya*, 3, p. 586-591.
- GARCÉS, Tomàs (2012): «Agustí Esclasans», dins *Obra completa*: Barcelona: Galàxia Gutenberg / Cercle de Lectors, p. 900-905.
- GUERRERO, Manuel (1996): *J. V. Foix, investigador en poesia*. Barcelona: Editorial Empúries.
- GUTIÉRREZ-GILI, Joan (1925): «Salvat-Papasseit, romàntic», *Revista de Poesia*, 5-6, p. 199-202.
- JUNOY, Josep Maria (1924a, 17 de juliol): «Un avantguardista de cor», *La Veu de Catalunya*, p. 5.
- JUNOY, Josep Maria (1924b, 21 d'agost): «Del llibre de la mort i de l'amistat. Joan Salvat-Papasseit», *La Veu de Catalunya*, p. 3.
- LÓPEZ-PICÓ, Josep Maria (1924a, 9 d'agost): «Joan Salvat-Papasseit, Déu vos guard», *La Veu de Catalunya*, p. 5.
- LÓPEZ-PICÓ, Josep Maria (1924b), «Joan Salvat-Papasseit», *La Revista*, 215-216, p. 115.
- LÓPEZ-PICÓ, Josep Maria (1925a): «Una convalescència de la fi de segle», *Revista de Poesia*, 2, p. 73-77.
- LÓPEZ-PICÓ, Josep Maria (1925b): «Convivència», *Revista de Poesia*, 5-6, p. 197-199.
- MANENT, Albert (2001): *Tomàs Garcés, entre l'avantguarda i el Noucentisme*. Barcelona: Edicions 62.
- MARRUGAT, Jordi (2009): «Joaquim Folguera i J. V. Foix. Dos poetes al servei d'un projecte literari i polític (1915-1931)», *Estudis Romànics*, 31, p. 219-260.
- MARRUGAT, Jordi (2020): «La literatura catalana i les avantguardes», dins CASTELLANOS, Jordi / MARRUGAT, Jordi: *Història de la literatura catalana. Literatura contemporània (II)*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana / Editorial Barcino / Ajuntament de Barcelona, p. 576-635.
- MARRUGAT, Jordi (2021): «El postsimbolisme», dins CASTELLANOS, Jordi / MARRUGAT, Jordi: *Història de la literatura catalana. Literatura contemporània (III)*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana / Editorial Barcino / Ajuntament de Barcelona, p. 122-180.

- MOLAS, Joaquim (1978): «Pròleg» a SALVAT-PAPASSEIT, Joan: *Poesies*. Barcelona: Ariel, p. VII-LIV.
- OLLER, Dolors (1986): «La poesia de Joan Salvat-Papasseit», dins *La construcció del sentit*. Barcelona: Empúries, p. 168-176.
- PONSATI, Agnès i Anna M. (ed.) (1994): *Correspondència Foix-Obiols*. Barcelona: Quaderns Crema.
- ROVIRA ARTIGUES, J. M. (1925): «L'optimisme contra la mort», *Revista de poesia*, 5-6, p. 207-210.
- SAGARRA, Josep M. (1924, 10 d'agost): «Salvat-Papasseit», *La Publicitat*, p. 1.
- SALTOR, Octavi (1924): «Fluid de Sebastià Sánchez-Juan», *La Revista*, 221-222, p. 201.
- SALTOR, Octavi (1925a): «Els límits de l'erotisme», *Revista de Poesia*, 5-6, p. 210-214.
- SALTOR, Octavi (1925b): «De l'epistolari de Salvat-Papasseit», *Revista de Poesia*, 5-6, p. 215-220.
- SOLDEVILA, Carles (1924): «Joan Salvat-Papasseit, poeta pur, cor bondadós», *D'Ací i d'Allà*, 81, p. 110-111.
- VENY, Joan-Ramon (2021): «J. V. Foix», dins CASTELLANOS, Jordi / MARRUGAT, Jordi: *Història de la literatura catalana. Literatura contemporània (III)*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana / Editorial Barcino / Ajuntament de Barcelona, p. 239-262.

RESUM

L'article estudia la primera recepció de l'obra de Joan Salvat-Papasseit i, més en concret, el període que abasta del 7 d'agost de 1924, dia del traspàs del poeta, fins als darrers mesos de 1925, quan es publica pòstumament el seu aplec de poemes inèdit *Ossa menor*. Tot i ser un període de temps relativament breu, l'aparició de nombrosos textos a la premsa diària, revistes i llibres (amb Tomàs Garcés i Agustí Esclasans com autors més rellevants), va permetre la fixació d'una sèrie de tòpics biogràfics i literaris sobre Salvat, acompanyats també d'una desigual valoració dels poemaris, que, amb el pas dels anys, s'aniran repetint a la bibliografia.

PARAULES CLAU: avantguardisme, poesia catalana, Salvat-Papasseit, recepció, crítica literària.

ABSTRACT

The initial reception of the work of Joan Salvat-Papasseit (1924-1925)

This article studies the initial reception of the work of Joan Salvat-Papasseit and, more specifically, the period from August the 7th 1924, the day of the poet's death, to the last months of 1925, when his collection of unpublished poems *Ossa menor*, appears posthumously in print. Despite being a relatively short period, the publication of numerous texts in the daily press, journals and books (Tomàs Garcés and Agustí Esclasans being the most important authors) enabled a number of biographical and literary clichés about Salvat to become established, along with an inconsistent rating of his poetry, which, over the years, become recurrent in the literature.

KEYWORDS: avant-garde, Catalan poetry, Salvat-Papasseit, reception, literary criticism.